

УДК 340.11

*Осауленко Альона Володимирівна –
студентка Донецького національного
університету (м.Вінниця)*

***Alona V. Osaulenko –**
student of Donetsk National University
(21, 600-richchia Str., Vinnytsia, 21000, Ukraine)*

Соціальна функція в контексті розвитку теорії соціальної держави та її значення

У статті розглянуто соціальну функцію держави, проаналізовано її доктринальні визначення, ознаки та зміст, методологічні підходи до визначення соціальної держави, зазначені основні принципи та стратегічні пріоритети соціальної держави, теорії соціальної держави, встановлено значення соціальної функції в контексті розвитку теорії соціальної держави.

Ключові слова: *функції держави, соціальна функція, еволюція соціальної функції держави, принцип соціальної держави, теорії соціальної, правової, демократичної держави.*

В статье рассмотрена социальная функция государства, проанализированы ее доктринальные определения, признаки и содержание, методологические подходы к определению социального государства, названы основные принципы и стратегические приоритеты социального государства, теории социального, правового, демократического государства, определено значение социальной функции в контексте развития теории социального государства.

Ключевые слова: *функции государства, социальная функция, эволюция социальной функции государства, принцип социального государства, теории социального, правового, демократического государства.*

A. V. Osaulenko Social Function in Terms of the Development of Welfare State Theory and Its Meaning

The article deals with the social function of the state. The principle of welfare state provided in legal acts has been analyzed. Differences between classical theories of law-based and democratic state as well as welfare state which adds the general development and evolution of modern legal, political and philosophical views of the state have been researched into. Scientific and legislative definitions of welfare state have been analyzed. Universal features of the welfare state have been pointed out. Following some methodological approaches the content of the notion “welfare state” has been disclosed.

Welfare state has been defined as an organization of government focusing on society and assisting those who need help by means of division of economic benefits with respect to the principles of fairness in order to provide every citizen with decent life conditions. The definition of the welfare state has been disclosed through the principles of social equality, social justice, social security, democratization and general solidarity, principle of mutual responsibility.

It has been noted that the principles of the welfare state are closely connected with its strategic priorities which are as follows improvement of the system of public and regional social administration, enhancement of its efficiency; improvement of the standard of living, creation of conditions for the development of middle class and overcoming poverty; prevention from stratification of society according to the profits, property and social conditions; strengthening the gene pool; overcoming demographic crisis; designing effective public regional welfare policy, its step by step decentralization, overcoming a significant differentiation in social development of regions, strengthening the responsibility of regions for their welfare condition; improvement of social benefits and insurance, provision of public support to vulnerable populations; preservation and development of social infrastructure; creation of civil society and conditions for its establishment; social integration of Ukraine to the European and international social systems).

Meaning of the social function in terms of the development of welfare state has been established. It has been concluded that a social function is one of the most important and significant functions for the welfare state. The role of the social function in the welfare state has been raised. At the same time it is essential to mention that it is implemented in close connection with other functions of the state. It has been noted that implementation of the social function means not a weaker attention to economic or political function of the state but the use of various political, legal and economic mechanisms to perform social function.

Keywords: *functions of the state, social function, evolution of the social function of the state, principle of the social function, theories of welfare, legal and democratic state.*

Постановка проблеми. Однією з найважливіших передумов актуалізації досліджень соціальної функції сучасних держав є розвиток і реалізація основних положень теорії соціальної держави. В конституціях сучасних держав прямо чи опосередковано зафіксовано принцип соціальної держави. Так, в Іспанії у статті 1 Конституції визначено, що Іспанія конститується як правова демократична соціальна держава, яка проголошує найвищими цінностями свого правопорядку справедливість, рівність і політичний плюралізм; у ФРН у статті 20 Основного Закону передбачено, що Федеративна Республіка Німеччини є демократичною і соціальною федеративною державою; а в Україні в статті 1 Конституції України закріплено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. При цьому, аналіз основних нормативно-правових актів дає підстави дійти висновку, що не дивлячись на певні відмінності у визначеннях під соціальною державою розуміється такий тип організації державної влади, головною метою якого є досягнення стану суспільного прогресу, який засновується на закріплених правом принципах соціальної рівності, загальної солідарності та відповідальності. Однак, слід дослідити значення соціальної функції в контексті розвитку теорії соціальної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день, за останнє десятиріччя, дослідженням функцій держави, їх еволюції, класичних теорій правової, демократичної, соціальної держави тощо займалися такі вчені, як Кутафін І., Гетьман Г.П., Килимник Ю.В., Гринюк Р.Ф. [1], Скрипнюк О.В. [2], Краковська А.С. [3] та інші.

Невирішені раніше проблеми. Однак, не дивлячись на дослідження як теоретичних питань, так і практики застосування законодавства, на сьогодні досі чітко не

визначений зв'язок між теорією соціальної держави та її соціальною функцією, його характер, значення.

Мета. Встановити значення соціальної функції в контексті розвитку теорії соціальної держави.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день разом з класичними теоріями правової та демократичної держави важливе місце відіграє теорія соціальної держави, яка виступає необхідним доповненням загального процесу розвитку та еволюції сучасних правових, політичних і загально філософських поглядів на державу.

Серед доктринальних визначень соціальної держави, які завдали загальний вектор юридичних досліджень цієї теми можемо навести дефініцію Г.Гетьмана та Ю.Килимника, які характеризують соціальну державу як державу, що здатна здійснити політику, спрямовану на забезпечення громадянських прав для всіх членів суспільства, гарантування умов для гідного життя людей, а також створити умови для вільного і всебічного розвитку особистості та забезпечити реалізацію втілених у законній формі інтересів кожного громадянина у сполученні з інтересами всього суспільства [4, с.4-5]. На думку В. Погорілка, соціальна держава – це держава, що дбає про соціально незахищені верстви населення, створює сприятливі умови для діяльності громадян держави, для виявлення їх професійних, ділових, творчих можливостей у власних інтересах і в інтересах держави й суспільства, шляхом визначення основних засад соціальної політики, прийняття законів із соціальних питань, затвердження загальнодержавних програм соціального розвитку [5, с.74]. Відповідно до визначення О. Фрицького, соціальною є держава, що впливає на справедливий розподіл соціальних благ з метою забезпечення кожному громадянину гідних умов життя, що передбачає забезпечення

необхідного прожиткового мінімуму, соціальної рівності та соціального забезпечення [6, с.111]. Для Ф. Шульженко, соціальна держава – це політична організація суспільства, влада якої впорядковує життя суспільства на принципах демократії, верховенства права, справедливості і гуманізму, визнає, гарантує і забезпечує права і свободи людини і громадянина, забезпечує умови для досягнення високого рівня добробуту всіма його членами, усунення соціальних загроз, здійснення комплексу захисних функцій для громадян, що цього потребують [7, с.22]. На думку О. Скаун, соціальна держава – це сучасна політико-правова теорія, де термін «соціальна» несе важливе смислове навантаження: воно пов'язано з соціальним життям людей, підкреслює, що держава бере на себе обов'язок піклуватись про матеріальний добробут громадян, реалізує функцію регулювання економіки з обов'язковим врахуванням екологічних вимог, забезпечує захист економічних і соціальних прав людини [8, с.150]. Також можна згадати і спроби надати нормативно-юридичне визначення поняття соціальної держави. Зокрема у внесеному до Верховної Ради України законопроекті «Концепція соціальної держави України» соціальна держава була визначена як високорозвинена, правова, демократична держава, яка визначає людину найвищою соціальною цінністю, забезпечує її права та свободи, гідні умови існування, безпеку і добробут, вільний розвиток та волевиявлення, самореалізацію творчого (трудового) потенціалу шляхом політичної та ідеологічної багатоманітності, соціальної спрямованості економіки, проведення активної соціальної політики на принципах громадянського суспільства, соціальної справедливості, рівності, солідарності та відповідальності [9, с. 18].

Утім, більшість дослідників виділяють універсальні ознаки соціальної держави, до яких відносять: державна підтримка малозабезпечених верств населення; доступність освіти; конституційні гарантії забезпечення основних громадських прав особистості; наявність багатогалузевої економіки з численними формами власності; наявність діючої системи охорони здоров'я та соціального захисту; синтез планових та ринкових механізмів регулювання виробництва; турбота з боку

державної влади про забезпечення загальної зайнятості населення.

Що ж стосується змісту поняття «соціальна держава», то в сучасній науці теорії держави і права прийнято виділяти декілька методологічних підходів до його визначення. Так, наприклад, «соціальна» тлумачиться як синонім поняття «суспільного», тобто на державу накладаються певні зобов'язання щодо забезпечення функціонування певних суспільних структур, а автономія такої держави не є абсолютною; Інша інтерпретація поняття «соціальна держава» звертається до розуміння терміну «соціальна» як посилання на певний соціальний статус особи та її зв'язки з суспільством, тобто підкреслюються ті обов'язки, які несе кожен член громадянського суспільства по відношенню до всіх інших. Однак, найчастіше, в юридичній науці термін соціальна держава використовується у значенні, коли соціальна держава визначається як така організація державної влади у її відношенні до суспільства, яка допомагає тим, хто потребує на допомогу шляхом розподілу економічних благ в дусі принципів справедливості і з метою забезпечення кожному громадянину гідного людини існування.

Не заглиблюючись в аналіз різноманітних теорій соціальної держави, а також тих методологічних підходів, слід наголосити, що спільним для всіх них є приділення особливої уваги соціальній функції держави. Тобто, якщо демократія здебільшого асоціюється з певною системою політичного управління, а правова держава – із забезпеченням принципу верховенства права [10, с.49-56], то соціальна держава постає як держава, провідним завданням якої є сприяння соціальному благополуччю громадян шляхом реалізації соціальної функції та проведення ефективної соціальної політики [11, с. 36].

Поняття соціальної держави також може бути розкрито через її принципи, бо принципи соціальної держави є основою конструювання дій держави щодо регулювання соціальних суспільних відносин. Зміст принципів соціальної держави деталізується у національних нормах соціального права, знаходить відображення у відповідних статтях Конституції України, положеннях нормативно-правових актів, у

міжнародних правових актах соціальної спрямованості. До найбільш важливіших принципів соціальної держави відносять: принцип соціальної рівності; принцип соціальної справедливості; принцип соціальної безпеки; принцип демократизації та загальної солідарності; принцип взаємної відповідальності.

Говорячи про взаємну відповідальність як одну з основ функціонування і розвитку соціальної держави, слід відзначити, що ця відповідальність має багаторівневий і комплексний характер: відповідальність держави та органів державної влади розповсюджується на прийняття і реалізацію законів і законодавчих актів, контролю за їх виконанням, дотримання конституційних прав і свобод громадян, витрачання бюджетних коштів; відповідальність громадян перед суспільством має своїм змістом дотримання законодавства, правових та моральних норм, передачу частки власності у вигляді податків на суспільні і соціальні потреби, посильну турботу за добробут родини, забезпечення сприятливого психологічного клімату в родині, сприяння моральному вихованню дітей і солідарній відповідальності поколінь; відповідальність об'єднань громадян полягає в захисті прав та інтересів членів суспільства, яких вони об'єднують, ефективній взаємодії з органами державної влади та бізнесом з метою розвитку соціального партнерства для реалізації їх статутних завдань у практичній діяльності; відповідальність бізнесу передбачає відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за наслідки своєї господарської діяльності, збереження, ефективне використання і розвиток трудового та підприємницького потенціалу, дотримання державного та колективно-договірного регулювання оплати праці, охорону довкілля, а також підприємницьку активність у розвитку соціальної сфери.

З принципами соціальної держави пов'язані й її стратегічні пріоритети, до яких в Україні відносяться: удосконалення системи державного та регіонального соціального управління та підвищення його ефективності; підвищення рівня та якості життя населення, створення умов формування середнього класу та подолання бідності; запобігання різкому розшаруванню суспільства за рівнем доходів, майновим і соціальним становищем, формування

солідарної соціальної структури суспільства; покращення рівня здоров'я населення, поліпшення системи його охорони, зміцнення генофонду українського народу; подолання демографічної кризи, розв'язання демографічних проблем; недопущення руйнуванню людського, трудового та інтелектуального потенціалу, забезпечення їх розвитку; здійснення ефективної державної регіональної соціальної політики, поступова її децентралізація, подолання значної диференціації соціального розвитку регіонів, посилення відповідальності регіонів за їх соціальний стан; удосконалення соціального забезпечення та соціального страхування, надання адресної державної підтримки незахищеним верствам населення; збереження і розвиток соціальної інфраструктури, всебічний розвиток сфери обслуговування та житлового забезпечення, гуманітарної сфери; розвиток недержавних комерційних соціальних структур в соціальній сфері; забезпечення безпечної життєдіяльності населення та екологічної безпеки; створення сприятливих умов для розвитку сім'ї, жінок, дітей та молоді; поступовий і послідовний розвиток самоврядних інститутів суспільства, збалансування взаємодії органів влади, суспільства і людини, ідентифікація особи з державою; створення громадянського суспільства та умов його формування; соціальна інтеграція України до європейських та міжнародних соціальних систем.

Таким чином, виходячи з доктринальних визначень поняття соціальної держави, а також з аналізу її базових принципів та стратегічних пріоритетів можна зробити висновок про те, що однією з найважливіших та найбільш значущих для цього типу держави є саме соціальна функція. Причому такий висновок може бути обґрунтований як в теоретичному плані, так і в плані історичної еволюції структури функцій сучасної держави.

Характеризуючи значення соціальної функції для становлення соціальної держави, ми повинні зафіксувати те, що від самого свого початку ця теорія розбудовувалась як переосмислення традиційних функцій держави з паралельним піднесенням ваги та значущості ролі соціальної функції. Щоправда, уточнюючи це положення необхідно зробити одне важливе методологічне зауваження. Справа у тому, що

характеризуючи роль соціальної функції у контексті розвитку теорії соціальної держави доволі часто можна зустріти дещо спрощену інтерпретацію цього процесу, коли піднесення значущості соціальної функції описується в термінах зниження ролі всіх інших функцій. Хибність такого підходу корениться у вихідному твердженні про те, що та чи ніша держава може існувати виключно в якомусь одному режимі: чи то в режимі демократичної держави, чи – в режимі правової держави, чи – в режимі соціальної держави. Як засвідчує практика правового і політичного розвитку сучасних держав, ми маємо справу не з трансформацією правової держави на соціальну, а радше з набуттям правовою державою ознак соціальної держави. В деяких випадках розуміння сутності соціальної держави як органічного поєднання цілої системи функцій закріплюється навіть на рівні дефініцій соціальної держави. Суттєвою відмінністю соціальної держави від інших типів держави є не відсутність, або навпаки – наявність, тих чи інших функцій, а загальні цілі державної діяльності, а також ті цінності і пріоритети, які держава встановлює в частині соціального регулювання; саме завдяки активній соціальній діяльності держави можуть забезпечуватись фундаментальні принципи правової держави, і навпаки – тільки на основі принципів верховенства права, законності, пріоритету прав і свобод людини і громадянина може ефективно реалізовуватись соціальна функція держави.

Тому, говорячи про піднесення ролі соціальної функції у соціальній державі, необхідно пам'ятати, що воно реалізується у взаємодії з розвитком інших функцій держави.

Висновки. Піднесення значущості соціальної функції у контексті розвитку теорій соціальної держави відбувалось, з одного боку, через збільшення об'єктивної суспільної потреби у державному регулюванні соціальних відносин, становленню і діяльності механізмів соціального захисту та соціального забезпечення, а з іншого боку – через поступове утвердження у суспільній свідомості цілей та цінностей соціальної держави. Однак, підвищення ролі соціальної функції держави у сучасних умовах відбувається не за рахунок зниження значущості інших функцій держави (економічної, правової, політичної, безпекової тощо), а через фундаментальні зміни в структурі взаємозв'язків між функціями сучасної держави. У цьому сенсі слід погодитись з авторами і стверджувати, що реалізація соціальної функції держави означає не послаблення уваги до економічної або політичної функції держави, а навпаки – використання цілого ряду політичних, правових та економічних механізмів для реалізації соціальної функції. У результаті чого відбувається взаємодія між різними функціями держави, коли для реалізації соціальної функції виникає потреба у певних заходах правового, політичного, економічного характеру.

Список використаних джерел:

1. Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація / Р. Ф. Гринюк. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 388 с.
2. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії та практики / (до 10-річчя незалежності України) : монографія / О. В. Скрипнюк. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – 600 с.
3. Краковська А. Є. Еволюція соціальної функції сучасної держави: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А. Є. Краковська ; Відкр. міжнар. ун-т розв. людини «Україна». – К., 2013. – 200 с.
4. Гетьман Г. П. Чи стане Україна соціальною державою? Бесіди про Конституцію / Г. П. Гетьман, Ю. В. Килимник. – К. : Бліц-Інформ, 1996. – 22 с.
5. Конституційне право України / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. – К. : Український центр правничих студій, 1999. – 376 с.
6. Фрицький О. Ф. Конституційне право України / О. Ф. Фрицький. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 536 с.

7. Шульженко Ф. П. Соціально-правова держава в Україні: проблеми становлення та модернізації : монографія / Ф. П. Шульженко. – К. : КНЕУ, 2007. – 392 с.
8. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, Ун-т внутренних дел, 2000. – 704 с.
9. Краковська А. Є. Реалізація соціальної функції держави і становлення соціального законодавства в Україні / А. Є. Краковська // Юридична Україна. – 2009. – № 8. – С. 16-22.
10. Скрипнюк О. В. Принцип верховенства права і демократія: деякі питання методологічного забезпечення теоретичного аналізу проблеми / О. В. Скрипнюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 9 (83). – С. 49-56.
11. Краковська А. Є. Конституційно-правові основи реалізації соціальної функції держави в Україні / А. Є. Краковська // Юридична Україна. – 2009. – № 7. – С. 33-39.

References

1. R. F. Hryniuk, *Ideia pravovoi derzhavy: teoretyko-pravova model i praktychna realizatsiia* / R. F. Hryniuk. – K. : Kontsern “Vydavnychi Dim “In Yure”,” 2004. – 388 p.
2. O. V. Skrypniuk, *Sotsialna, pravova derzhava v Ukraini: problemy teorii ta praktyky* / (do 10-rihchia nezalezhnosti Ukrainy) : minohrafiia / O. V. Skrypniuk. – K. : In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2000. – 600 p.
3. A. Ye. Krakovska, *Evoliutsiia sotsialnoi funktsii suchasnoi derzhavy: teoretyko-pravovyi aspect : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01* / A. Ye. Krakovska ; Vidkr., mizhnar. un-t rozv. liudyny “Ukraina.” – K., 2013. – 200 p.
4. H. P. Hetman, *Chy stane Ukraina sotsialnoiu derzhavoiu? Besidy pro Konstytutsiiu* / H. P. Hetman, Yu. V. Kylymnyk. – K. : Blits-Inform, 1996. – 22 p.
5. *Konstytutsiine pravo Ukrainy / za red. V. A. Tatsiia, V. F. Pohorilka, Yu. M. Todyky.* – K. : Ukrainyskyi tsentr pravnychykh studii, 1999. – 376 p.
6. O. F. Frytskyi, *Konstytutsiine pravo Ukrainy* / O. F. Frytskyi. – K. : Yurinkom Inter, 2002. – 536 p.
7. F. P. Shulzhenko, *Sotsialno-pravova derzhava v Ukraini: problem stanovlennia ta modernizatsii : monohrafiia* / F. P. Shulzhenko. – K. : KNEU, 2007. – 392 p.
8. O. F. Skakun, *Teoriya gosudarstva i prava : uchebnyk* / O. F. Skakun. – Kh. : Konsum, Un-t vnutrennikh del, 2000. – 704 p.
9. A. Ye. Krakovska, *Realizatsiia sotsialnoi funktsii derzhavy i stanovlennia sotsialnoho zakonodavstva v Ukraini* / A. Ye. Krakovska // Yurydychna Ukraina. – 2009. – No. 8. – Pp. 16-22.
10. O. V. Skrypniuk, *Pryntsypy verkhovenstva prava i demokratiia: deiaki pytannia metodolohichnoho zabezpechennia teoretychnoho analizu problemy* / O. V. Skrypniuk // Biuletyn Ministerstva yustytzii Ukrainy. – 2008. – No. 9 (83). – Pp. 49-56.
11. A. Ye. Krakovska, *Konstytutsiino-pravovi osnovy realizatsii sotsialnoi funktsii derzhavy v Ukraini* / A. Ye. Krakovska // Yurydychna Ukraina. – 2009. – No. 7. – Pp. 33-39.